

О. М. Буханевич, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

О. В. Забожчук, завідувач сектору правового забезпечення Головного управління Національної поліції у Волинській області, ORCID ID 0000-0002-2709-695X

ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ ТА МІСЦЕВІ ОРГАНИ ВЛАДИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗПОДІЛУ ПОВНОВАЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглянуто повноваження військових адміністрацій та органів місцевої влади України в умовах воєнного стану. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю удосконалення діяльності військових адміністрацій з регулювання суспільних відносин в умовах збройної агресії проти України.

Наукова новизна дослідження полягає в удосконаленні розуміння засад функціонування військових адміністрацій в сучасних умовах, а практична значущість – у встановленні взаємозв'язку між повноваженнями військових адміністрацій та повноваженнями відповідних місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Базою для дослідження стали напрацювання вітчизняних науковців у галузі взаємодії місцевих органів влади з військово-цивільними та військовими адміністраціями в особливий період, а також чинне законодавство України.

У статті розглянуто складові органів місцевої влади, до яких належать місцеві державні адміністрації, а також сільські, селищні, міські ради з їх виконавчими органами та районні і обласні ради, які функціонують в межах місцевого самоврядування. Визначено основні засади утворення й функціонування військових адміністрацій, до яких належать необхідність наявності формальних правових підстав, тимчасовість їх діяльності, а також можливі територіальні обмеження щодо їх утворення.

На підставі аналізу повноважень військових адміністрацій та органів місцевої влади доведено, що ці повноваження у багатьох випадках дублюються, але повноваження військових адміністрацій в питаннях забезпечення національної безпеки й оборони є ширшими, ніж подібні повноваження місцевих адміністрацій чи місцевих рад й виконавчих органів місцевого самоврядування. З метою удосконалення діяльності військових адміністрацій запропоновано включити до їх повноважень заходи з організації й забезпечення руху національного спротиву в межах громад й адміністративно-територіальних одиниць, в яких діють військові адміністрації.

Подальші дослідження можливі за напрямками удосконалення класифікації повноважень військових адміністрацій та розроблення механізму їх взаємодії з органами місцевого самоврядування.

Ключові слова: режим воєнного стану, військові адміністрації, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, повноваження, делеговані повноваження.

O. M. Bukhanevych, O. V. Zabozhchuk. Military administrations and local authorities: distribution of powers under martial law

The article examines the powers of military administrations and local authorities under martial law. The relevance of the study is due to the need to improve the activities of military administrations in the regulation of public relations in the conditions of armed aggression against Ukraine.

The scientific novelty of the study consists in improving the understanding of the functioning of military administrations. The practical significance of the study lies in establishing the relationship between the powers of military administrations and the powers of the relevant local state administrations and local self-government bodies. The basis for the research is the work of domestic scientists in the field of research on the interaction of local authorities with civil-military and military administrations in a special period, as well as the current legislation of Ukraine.

The authors considered the components of local government bodies, which include local state administrations, as well as village, settlement, city councils with their executive bodies, and district and regional councils that function within local self-government. The main principles of the formation and functioning of military administrations are determined, which include the need for formal legal grounds, the temporary nature of their activity, as well as possible territorial restrictions on their formation.

Based on the analysis of the powers of military administrations and local authorities, the authors prove that these powers are in many cases duplicated. However, the powers of military administrations in matters of ensuring national security and defense are wider than similar powers of local administrations or local councils and executive bodies of local self-government. In order to improve the activities of military administrations, the authors proposed to include in the powers of military administrations measures to organize and ensure the movement of national resistance within communities and administrative-territorial units in which military administrations operate.

Further research is possible in the directions of improving the classification of powers of military administrations and developing a mechanism for their interaction with local self-government bodies.

Key words: martial law regime, military administrations, local state administrations, local self-government bodies, powers, delegated powers.

© О. М. Буханевич, О. В. Забожчук, 2023

Постановка проблеми. В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України для підтримання обороноздатності країни важливим є належне функціонування влади на всіх її рівнях. Особливі умови здійснення державної політики в умовах воєнного стану потребують зосередження основної уваги на питаннях забезпечення національної безпеки і оборони. Ці особливості вимагають відповідного розподілу повноважень у всіх сферах суспільного життя між різними гілками влади на всіх рівнях.

Реалії воєнного стану обумовлюють особливі вимоги до функціонування органів влади на місцевому рівні. За обставин, коли окрема частина території України наразі тимчасово окупована, а ворог продовжує загрожувати черговим наступом у багатьох областях і територіальних громадах держави, управління останніми має бути переведено в особливий режим. Запровадження по всій території України від 24 лютого 2022 року правового режиму воєнного стану стало причиною створення на місцевому рівні нових тимчасових органів влади – військових адміністрацій. Однак, на місцях продовжують функціонувати й інші органи влади, наприклад, органи місцевого самоврядування. Тому, нагальним питанням є дослідження повноважень зазначених органів з метою їх рівномірного розподілу та удосконалення діяльності органів влади на місцях з метою зміцнення обороноздатності держави.

Стан дослідження. На сьогодні чимало досліджень присвячено взаємодії органів місцевої влади. Це актуальне питання стало предметом дослідження таких науковців, як Н. Т. Гончарук, С. Г. Давтян, О. С. Коврига, А. Р. Крусян, Т. С. Майко, І. М. Мінаєва, А. М. Онупрієнко, Е. В. Тітко, Ю.З. Торохтій та ін. У свою чергу, такі дослідники, як В. В. Дуглер, А. М. Захарченко, В. С. Іваненко, І. А. Кабачкей, В. М. Куперін, С. М. Мельник, Я. Яковчук та інші зосередили свою увагу на функціонуванні військових адміністрацій.

Однак, попри певний ступінь розробленості теми функціонування військових адміністрацій, питання щодо розподілу повноважень між ними та органами місцевої влади залишається відкритим. Повноваження військових адміністрацій потребують перегляду й уточнення також у контексті становлення національного спротиву в Україні.

Метою статті є визначення повноважень військових адміністрацій та органів місцевої влади в умовах воєнного стану. Для досягнення цієї мети пропонується виконати наступні завдання: визначити органи, які належать до місцевих органів влади; проаналізувати їх завдання; висвітлити умови та порядок утворення й функціонування військових адміністрацій; дослідити їх повноваження; порівняти повноваження військових адміністрацій з повноваженнями місцевих органів влади; на основі проведеного аналізу запропонувати удосконалення повноважень військових адміністрацій.

Виклад основного матеріалу. Першим завданням нашого дослідження є з'ясування складових органів місцевої влади. А. М. Онупрієнко вказує на дуалістичну природу місцевої влади, в основі якої лежить система різних за своєю юридичною природою органів публічної влади – органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади [1, с. 9]. Л. В. Панасюк, досліджуючи формування фінансових ресурсів місцевих органів влади, розділив останні на місцеві органи влади вищого рівня (в областях, містах Києві та Севастополі, а також в Автономній Республіці Крим) та нижчого рівня (на рівні громад) [2, с. 49]. Таким чином, органи місцевої влади складають дві гілки: органи виконавчої влади на місцях (державні адміністрації) і органи місцевого самоврядування.

Детально розглянемо кожну з цих гілок. Місцеві державні адміністрації, відповідно до чинного законодавства, це місцеві органи виконавчої влади [3]. Територіально місцеві державні адміністрації утворюються лише на рівні областей, районів, в АР Крим, а також у містах Києві та Севастополі. Таким чином, діяльність місцевих державних адміністрацій розповсюджується на адміністративно-територіальні одиниці України. Основними завданнями місцевих державних адміністрацій є забезпечення у межах територіальних одиниць виконання законів та інших підзаконних актів; забезпечення законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян; виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, програм утвердження української національної та громадянської ідентичності, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку; підготовка та схвалення прогнозів відповідних бюджетів, підготовки та виконання відповідних бюджетів, а також звіт про виконання відповідних бюджетів та програм; взаємодія з органами місцевого самоврядування [3]. Як бачимо, серед питань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони, до безпосередніх завдань місцевих державних адміністрацій віднесено лише забезпечення законності і правопорядку. Отже, можна висунути гіпотезу, що головне завдання місцевих державних адміністрацій – виконання завдань виконавчої влади на місцях у мирний час.

Місцеве самоврядування в Україні, на відміну від місцевих органів виконавчої влади, має більш розгалужену систему. По-перше, самоврядування само по собі є правом жителів певної громади вирішувати в межах чинного законодавства питання на місцевому рівні [4]. По-друге, система місцевого самоврядування включає в себе територіальну громаду (тобто об'єднання жителів певного населеного пункту або адміністративних одиниць); ради сіл, селищ та міст; голів (очільників) відповідних громад; виконавчі органи сільських, селищних і міських рад; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення [4]. Відповідно, не кожна зі складових місцевого самоврядування може бути органом місцевої влади. До останніх з системи місцевого самоврядування ми пропонуємо включити ради сіл, селищ та міст, їх виконавчі органи, а також районні та обласні ради.

Військові адміністрації створюються в Україні відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5]. Законодавець надав чітке визначення військовим адміністраціям: це тимчасові державні органи, які утворюються на територіях, де введено воєнний стан, з метою забезпечення дії чинного законодавства, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, публічного порядку та безпеки, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина [5]. Рішення про утворення військових адміністрацій приймається Президентом України за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування [5]. Військові адміністрації населених пунктів утворюються у тому випадку, якщо сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, а військові адміністрації в районі або в області – у разі нескликання сесії відповідно районної чи обласної ради у встановлені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» строки або припинення їх повноважень згідно із законом, або для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку [5].

З наведених вище правових норм випливає, що створення та діяльність в країні військових адміністрацій базується на наступних засадах. По-перше, це наявність правової підстави щодо введення в дію правового режиму воєнного стану. По-друге, для створення військових адміністрацій необхідні й інші формальні правові підстави, а саме рішення Президента України, для прийняття якого необхідне подання обґрунтування від обласних державних адміністрацій або військового командування, а також невиконання місцевими органами влади певних повноважень і процедур, передбачених законами України. Важливими засадами функціонування військових адміністрацій є можливі обмеження щодо їх поширення (військові адміністрації створюються лише у тій місцевості, де було введено правовий режим воєнного стану), а також обмеження щодо терміну дії (діють лише у період воєнного стану, а також ще протягом 30 днів після його припинення або скасування). Таким чином, дія режиму правового стану сама по собі не означає автоматичного створення військових адміністрацій.

Для підтвердження цієї тези наведемо приклади з історії незалежної України. Вперше правовий режим воєнного стану було запроваджено в Україні 26 листопада 2018 року Указом Президента України № 393/2018 «Про введення воєнного стану в Україні» [6]. Закон, яким було затверджено введення воєнного стану в дію, уточнив територію його введення: Донецька, Вінницька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області, а також внутрішні води України Азово-Керченської акваторії [7]. Проте, за відсутності подання від військового командування, а також за умови, що в жодній адміністративно-територіальній одиниці не було зафіксовано випадків невиконання місцевими органами покладених на них повноважень чи їх саморозпуску та самоусунення від адміністрування, військових адміністрацій у 2018 році створено не було¹ [8, с. 34]. Участь органів місцевої влади у воєнному стані обмежувалася визначенням необхідності обласним, Київській міській державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування утворити ради оборони та забезпечити сприяння військовому командуванню в запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану [6].

24 лютого 2022 року, після початку широкомасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, по всій її території Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 було запроваджено дію режиму воєнного стану [9]. Згідно з Указом Президента України від 24.02.2022 № 68/2022 двадцять п'ять обласних державних адміністрацій та Київська міська державна адміністрація набули статусу відповідних військових адміністрацій, а голови цих держадміністрацій, відповідно, стали начальниками військових адміністрацій. Набуття статусу військових адміністрацій відбулося й в усіх районних державних адміністраціях, їх голови також стали начальниками районних військових адміністрацій [10]. Отже, місцеві органи виконавчої влади в областях та районах України на період дії правового режиму воєнного стану тимчасово були замінені військовими адміністраціями. Варто також зауважити, що створення тимчасових органів з елементами військової організації управління здійснюється у формі взаємодії цивільної та військової адміністрацій [11, с. 328]. Тому важливо дослідити повноваження військових адміністрацій та органів місцевої влади.

Для визначення повноважень військових адміністрацій та їх взаємозв'язку з повноваженнями органів місцевої влади звернемося як до чинного законодавства, так і до праць вітчизняних науковців. У ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначено сорок сім повноважень військових адміністрацій [5]. Р. С. Мельник, досліджуючи адміністративно-правовий статус військових адміністрацій, поділив ці повноваження на такі групи: 1) правотворчого характеру; 2) мобілізаційного характеру; 3) забезпечувального характеру; 4) організаційного характеру; 5) інформаційно-аналітичного характеру; 6) фінансово-регламентарного характеру [12, с. 1512–1513]. Якщо порівняти ці повноваження з відповідними повноваженнями місцевих державних адміністрацій, визначених статтями 17–27 Закону України «Про місцеві

¹ Дулгер В. В. Військова адміністрація як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки й оборони України. Південноукраїнський правничий часопис. Вип. 4. Ч. 2. 2018. С. 33–37.

державні адміністрації» [3], можна дійти до висновку, що ці повноваження багато в чому дублюються. Це є закономірним, оскільки, як було зазначено вище, військові адміністрації утворюються на основі державних адміністрацій.

Однак, певні відмінності у повноваженнях все ж існують. Перш за все, до повноважень військових адміністрацій, на відміну від місцевих адміністрацій, не віднесено деякі заходи. Наприклад, до компетенції військових адміністрацій не віднесено участь у заходах приватизації. По-друге, повноваження місцевих державних адміністрацій розподіляються відповідно до сфер суспільного життя, в яких здійснюється адміністрування. Такий розподіл і наголос на суспільному житті цілком закономірний для мирного часу. З іншого боку, ключовим моментом у діяльності військових адміністрацій є спрямованість їх на виконання заходів щодо безпеки і оборони держави. Наприклад, до повноважень військових адміністрацій віднесено надання допомоги власникам квартир (будинків) в їх відбудові у разі пошкодження в результаті проведення бойових дій, терористичних актів, диверсій [5].

Порівняємо також повноваження військових адміністрацій та місцевих органів самоврядування. Щодо взаємовідносин між зазначеними органами, то, як зауважили В. Курепін та В. Іваненко, значна роль органів місцевого самоврядування та їх співпраця з військовими адміністраціями в умовах воєнного стану щодо охорони та оборони територіальних громад очевидна [13, с. 149]. До того ж, органи місцевого самоврядування і в умовах дії правового режиму воєнного стану продовжують здійснювати свої законні повноваження [5].

Відповідно до Закону «Про правовий режим військового стану» військові адміністрації населених пунктів здійснюють делеговані повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законами України [5]. Делеговані повноваження – це повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад [4].

Делеговані повноваження органів місцевого самоврядування здійснюються у наступних сферах суспільного життя: 1) у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку; 2) в галузі бюджету, фінансів і цін; 3) щодо управління комунальною власністю; 4) в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку; 5) у сфері будівництва; 6) у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, молодіжної політики, фізкультури і спорту, утвердження української національної та громадянської ідентичності; 7) у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища; 8) у сфері соціального захисту населення; 9) у галузі зовнішньоекономічної діяльності; 10) в галузі оборонної роботи; 11) щодо організації та забезпечення цивільного захисту; 12) у сфері реєстрації фізичних осіб; 13) щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [4].

Зауважимо, що військові адміністрації здійснюють повноваження відповідних місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, з урахуванням визначених Законом особливостей [5]. Наприклад, до виключних повноважень сільських, селищних і міських рад віднесено встановлення заборони продажу пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв, вин столових суб'єктами господарювання (крім закладів ресторанного господарства) у визначений час доби в межах території відповідної адміністративно-територіальної одиниці [4]. Натомість, для військових адміністрацій це повноваження розширене до прийняття рішень про заборону торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі [5].

У контексті теми нашого дослідження важливо відзначити той факт, що у сфері реєстрації фізичних осіб та, найголовніше, в галузі оборонної роботи на органи місцевого самоврядування покладені лише делеговані повноваження. Відповідно, цілком закономірне дублювання повноважень органів місцевого самоврядування для військових адміністрацій. Наприклад, повноваження військових адміністрацій, викладені в п. 18–23 ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», дублюють повноваження щодо оборонної роботи, покладені на виконавчі органи сільських, селищних і міських рад відповідно до п. 1–7 ст. 36 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

При порівнянні комплексу повноважень у сфері оборони слід акцентувати увагу на такому факті: до компетенції військових адміністрацій не віднесено таке повноваження органів місцевого самоврядування, як здійснення заходів щодо підготовки населення України до участі в русі національного спротиву [5]. Відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву», повноваження щодо організації спротиву покладені як на місцеві державні адміністрації (а у разі створення – й на військово-цивільні та військові адміністрації), так і на органи місцевого самоврядування [14]. Серед таких повноважень для військових адміністрацій передбачені, зокрема, участь у створенні штабу зони (району) територіальної оборони, спрямуванні його діяльності та забезпеченні його функціонування; участь у створенні системи управління територіальної оборони в зоні (районі) територіальної оборони та підготовці громадян України до національного спротиву; участь у здійсненні заходів контролю за створенням, зберіганням та обслуговуванням запасів матеріально-технічних і сировинних ресурсів, передбачених для виконання завдань національного спротиву; участь у навчаннях тощо [14]. На органи місцевого самоврядування у сфері національного спротиву, окрім заходів щодо підготовки населення до національного спротиву, покладено дуже важливі

функції – сприяння створенню добровольчих формувань територіальних громад, належне фінансування територіальної оборони, сприяння підготовці та виконанню завдань національного спротиву в мирний час та в особливий період [14].

Таким чином, на сьогодні у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» не визначені жодні повноваження військових адміністрацій щодо організації національного спротиву. Між тим, структури національного спротиву, зокрема добровольчі формування територіальних громад, довели свою дієвість у протидії збройній агресії, забезпеченні заходів з охорони громадського порядку та заходів мобілізації. Тому, враховуючи роль структур національного спротиву у відсічі збройної агресії, пропонуємо додати до повноважень військових адміністрацій наступні повноваження: 1) сприяння підготовці та виконанню завдань національного спротиву; 2) забезпечення у межах відповідних видатків місцевих бюджетів належного фінансування заходів територіальної оборони місцевого значення; 3) сприяння створенню добровольчих формувань територіальних громад.

Висновки. Отже, до місцевих органів влади належать місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. В умовах дії правового режиму воєнного стану створюються військові адміністрації як тимчасові органи місцевої влади. У період своєї діяльності військові адміністрації виконують визначені чинним законодавством повноваження місцевих державних адміністрацій та, частково, органів місцевого самоврядування. Водночас, повноваження військових адміністрацій, здебільшого, зосереджуються на виконанні завдань із забезпечення безпеки і оборони в усіх сферах суспільного життя тих адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких вони утворені. З метою удосконалення правового регулювання діяльності військових адміністрацій запропоновано внести зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», додавши до переліку повноважень військових адміністрацій повноваження органів місцевого самоврядування щодо організації і забезпечення національного спротиву.

Список використаних джерел:

1. Онупрієнко А. М. Місцеві органи влади в механізмі демократичної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2008. 20 с.
2. Панасюк Л. В. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів місцевих органів влади з урахуванням світового досвіду. Економіка та держава. 2009. № 1. С. 46–50.
3. Про місцеві державні адміністрації: закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення:)
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.05.2023).
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.05.2023).
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 26 листопада 2018 року № 393/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text> (дата звернення: 01.05.2023).
7. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 26.11.2018 № 2630-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19#n5> (дата звернення: 01.05.2023).
8. Дулгер В. В. Військові адміністрації як тимчасові державні органи з елементами військової організації управління у складі сектору безпеки й оборони України. Південноукраїнський правничий часопис. Вип. 4. Ч. 2. 2018. С. 33-37.
9. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 01.05.2023).
10. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 № 68/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text> (дата звернення: 01.05.2023).
11. Забожчук О. В. Військово-цивільні адміністрації як тимчасовий державний орган, що виконує повноваження, характерні для органів місцевої влади. Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану: збірник тез Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції з нагоди відзначення Дня науки - 2022 в Україні (м. Київ, 24 травня 2022 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2022. 414 с. С. 326–328.
12. Мельник Р. С. Класифікація і особливості адміністративно-правових повноважень військових адміністрацій України. The 11th International scientific and practical conference “Modern research in world science” (January 29-31, 2023) SPC “Sci-conf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2023. 1579 p.P. 1511–1515.
13. Іваненко В. С., Куперін В. М. Місцеві органи влади в умовах воєнного стану: повноваження та співпраця військових адміністрацій з органами місцевого самоврядування. Правові засади організації та здійснення публічної влади : збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 червня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 148–149.
14. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 01.05.2023).